

Lietuvos Gyvenimo meno draugija naujųjų religijų tyrimų kontekste

MILDA ALIŠAUSKIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Sociologijos katedra, K. Donelaičio g. 52-309, LT-44244 Kaunas

El. paštas: m.alisauskiene@smf.vdu.lt

Aptariama Lietuvos Gyvenimo meno draugija naujųjų religijų tyrimų kontekste. Lietuvos Gyvenimo meno draugija save pristato kaip siūlanti dvasinį tobulėjimą ir atmeta bet kurias sąsajas su religija. Tačiau straipsnio autorė, argumentuodama, kad *eminis* ir *etinis* religijos apibrėžimai gali skirtis ir dažniausiai skiriasi, šią organizaciją aptaria naujųjų religijų tyrimų kontekste. Aptariama religijos apibrėžimo problematika naujųjų religijų tyrimų kontekste. Lietuvos Gyvenimo meno organizacija yra nagrinėjama kaip naujasis religinis judėjimas, išskiriant tokio tipo organizacijoms ir apskritai religinėms organizacijoms būdingus bruožus bei ypatumus. Autorė remiasi kokybiniu tyrimu, kurį atliko Lietuvos Gyvenimo meno draugijoje 2006 metais¹.

Raktažodžiai: religijos sociologija, naujieji religiniai judėjimai, sektos, kultai

RELIGIJOS APIBRĖŽIMAI NAUJŪJŲ RELIGIJŲ KONTEKSTE

Bandydami apibrėžti, kas yra religija šiandiniame socialiniame kontekste, socialinės tikrovės tyrinėtojai susiduria su keliomis problemomis. Pirma, iškyla skirtumai tarp *etinės*, t. y. tyrėjo, ir *eminės*, arba, kitaip tariant, tiriamųjų, religijos sampratų. Eminę religijos sampratą galima aptikti kokybiniuose šiuolaikinių religinių grupių tyrimuose, kur informantų pasakojimuose religija yra tapatinama su bažnyčia arba religine organizacija, kuriai būdinga hierarchinė valdymo forma, jos mokyme egzistuoja dogmos ir pan. Etinę religijos samprata yra socialinės tikrovės tyrėjo darbo įrankis, kuriuo jis atpažįsta ir įvardija tam tikras religijos formas. Tyrėjų turimi religijos apibrėžimai gali būti kelių rūšių – substanciniai, atsakantys į klausimą „Kas yra religija?“, ir funkciniai, atsakantys į klausimą „Ką daro religija?“. Substancinio religijos apibrėžimo atveju socialinės tikrovės tyrėjai didesnę dėmesį kreipia į religijos turinį, jos mokymą, vidinę kaitą, gi antruoju – į religijos pasekmes visuomenėje, kokias funkcijas ji atlieka. Iš čia kyla ir antroji problema siekiant apibrėžti religiją šiuolaikiniame socialiniame kontekste, nes religijų įvairovė kvestionuoja įprastines schemas, taikytas kalbant apie religiją. Pavyzdžiui, religijos kaita, sąlygojusi religijos deinstitucionalizaciją, iš esmės kvestionavo bažnyčios (bendruomenės) kaip vieno religijos aspektų egzistavimo būtinybę, kuri buvo numatyta dar sociologijos klasiko Émile'o Durkheimo religijos apibrėžime (Durkheim 1999: 52).

¹ Tyrimas Lietuvos Gyvenimo meno draugijoje buvo atliekamas 2006 m. VDU Kultūros tyrimų centre vykdyto Valstybinio mokslo ir studijų fondo projekto „Visuomenė ir gyvenimo stiliai: socialinės harmonijos link“ metu. Pirmajame tyrimo etape siekiant iširti Lietuvos Gyvenimo meno draugiją buvo taikomas dalyvaujamojo stebėjimo metodas (*participant observation*). Antrajame tyrimo etape, siekiant iširti individualias grupės narių nuostatas šios organizacijos ir dalyvavimo joje atžvilgiu, buvo taikomas patsiaus struktūruoto interviu metodas ir apklausta 10 Lietuvos Gyvenimo meno draugijos narių.

Minėtos problemos tampa ypač aktualios kalbant apie naujas religijos formas arba, kitaip tariant, apie naujas religijas. Naujosios religijos yra tokios religijos, kurios atsirado XIX a. ir vėliau. Religijos apibrėžimo problema naujųjų religijų kontekste ypač paaštrėjo vadinamųjų naujųjų religinių judėjimų, t. y. religinių grupių, atsiradusių po Antrojo pasaulinio karo, tyrimų kontekste. Tarp šių judėjimų pradėjusios rasti dvasinio tobulėjimo grupės, kartais apibendrintai vadintos „Naujojo amžiaus“ sąjūdžiu, dar kartą kvestionavo bandymus apibrėžti religiją. Emišškai save vadinančios dvasinio tobulėjimo grupėmis jos vis dėlto atsidūrė naujųjų religinių judėjimų tipologijose ir buvo apibūdintos kaip teigiančios esančios ne religinės, neturinčios religijoms būdingų bruožų, tokių kaip bažnyčia, kolektyviniai šlovimo ritualai, doktrina ar etika. Pasak tokių judėjimų, jie siūlo žmonėms tam tikras žinias ar praktikas, kurios jiems padeda neužsiverti savyje, atskleisti savo dvasines, fizines ir protines galimybes. Į tokių judėjimų veiklą įsitraukiantys žmonės vadina tai nereligine veikla, čia jie gauna tam tikrą techniką, padedančią jiems gyventi šiame pasaulyje. Tokie judėjimai neturi Dievo sampratos, jie yra individualistiniai, o individas, pasak jų, yra atsakingas už tai, kas su juo vyksta, už sėkmę ir nesėkmę, ligas ir pan. (Wallis 1984: 20–35).

Kalbant apie šiuolaikinę religinę situaciją Lietuvoje taip pat susiduriame su save dvasinio tobulėjimo grupėmis vadinančiomis organizacijomis. Viena tokių – Lietuvos Gyvenimo meno draugija, kuri šalyje veikia nuo 1993 m., o nuo 2001 m. yra įregistruota kaip visuomeninė organizacija. Tuo tarpu pasaulinė Gyvenimo meno organizacija (*Art of Living Foundation*) 2006 m. vasarį Indijoje atšventė 25 metų jubiliejų. Šiuo metu, pasak organizacijos, jos filialai veikia daugiau kaip 150 pasaulio šalių. Gyvenimo meno draugija save vadina „nesiekiančia pelno švietėjiška organizacija, kurios tikslas – propaguoti žmogiškąsias vertybes, vystyti žmogaus fizines ir psichines galimybes“².

Gyvenimo meno organizaciją įkūrė Ravi Shankaras, kuris, pasak oficialios jo biografijos, pasitraukęs dešimčiai dienų į tylą, vėliau pasauliui pristatė naują kvėpavimo techniką – *sudarshan kriya*. Ravi Shankaras yra „dvasinis Mokytojas, humanistas, tarptautinį pripažinimą pelnęs oratorius, Vedų žinovas, panditas (mokytojas braminas), žinomas kvėpavimo techniku ekspertas“. Ravi Shankaro atrasta kvėpavimo technika kartu su *jogos asanomis*, *pranajamomis* ir *bhastrika* yra pristatoma įvairiuose kursuose, kurie organizuojami tiek visiems pageidaujantiems, tiek įvairioms visuomenės grupėms, tokioms kaip kaliniai, vėžiu sergantys ligoniniai, neįgalieji. Yra atskiri kursai vaikams ir jaunimui. 2005 m. Lietuvos Gyvenimo meno kursas buvo išklausę apie 5000 žmonių. Organizacijos teigimu, pasaulyje Gyvenimo meno kursas yra išklausę keturi milijonai. Tačiau įvadinio kurso išklausymas ne visada baigiasi naryste organizacijoje. O didelių skaičių skelbimas, pvz., Gyvenimo meno draugijos atveju, tampa bandymu siekti savo legitimacijos plačiosios visuomenės akivaizdoje. Išryškėjusias tendencijas tarp negausių naujųjų religinių judėjimų padidinti savo narių skaičių tyrinédama šias grupes įžvelgė ir britų sociologė Eileen Barker. Pasak jos, žmonės su įvairiais judėjimais sieja skirtingo intensyvumo ryšiai, be to, skiriasi prie judėjimų prisijungiančiųjų ir realiai konkrečiu metu jam priklausančiųjų gausa. Kai kurie žmonės „išbandę“ judėjimą netrukus jį palieka, o nemažai judėjimų „pamiršta“ išbraukti iš sąrašo pasitraukusiuosius (Barker 2001: 87).

² Informacija apie Lietuvos Gyvenimo meno draugiją iš interneto svetainės <http://gyvenimomenas.lt>. Apie pasaulinės Gyvenimo meno organizacijos veiklą informacija pateikiama iš interneto svetainės www.artofliving.org.

GYVENIMO MENO DRAUGIJA KAIP NAUJASIS RELIGINIS JUDĖJIMAS

Gyvenimo meno draugija iki šiol religijų tyrinėtojų netyrinėta. Tačiau net ir iš pirmo žvilgsnio į šią organizaciją galima aptikti joje kai kurių aspektų, būdingų religinėms organizacijoms. Pavyzdžiui, oficialiai pateikiamoji Ravi Shankaro biografija primena religinėms tradicijoms įprastas dvasinių vadovų ar krikščionybės atveju šventųjų istorijas – hagiografijas, kuriose dažnai yra fiksuojami tik tie gyvenimo faktai, kurie atspindi ypač svarbius įvykius, lėmusius atsiradimą naujo mokymo ar praktikos, galinčių vienaip ar kitaip išgelbėti ar bent pakeisti pasaulį. Pavyzdžiui, oficialioje biografijoje teigiama, kad nuo vaikystės Ravi Shankaras pasižymėjo ypatinga savybe – gebėjimu pasinerti į labai gilią meditaciją ir būdamas ketverių metų jau citavo induizmo šventraštį – Bhagavad Gita. Kitose Ravi Shankaro biografijose pabrėžiamas jo pasitraukimas į tylą, po kurio jis pasauliui pristatė *sudarshan kriya* techniką. Galima aptikti religinį šios technikos pobūdį, nes galutinis jos tikslas – pakeisti pasaulį padarant jo gyventojus laimingus, atsikračiusius streso. Pavyzdžiui, oficialiai pateikiamame organizacijos praktikų aprašyme galima aptikti nuorodų, jog Ravi Shankaro *sudarshan kriya* padeda žmonėms atsikratyti streso: „Jie [kvėpavimo pratimai – M. A.] šalina stresą ir gražina gyvenimo džiaugsmą“. Streso atsikratymas yra siejamas su kokybišku gyvenimu šioje socialinėje tikrovėje, tačiau atveda ir į kitokios kokybės galutinį egzistencijos tašką. „Visi žmonės nori būti laimingi ir įvairiais būdais to siekia“, – teigiama organizacijos tinklapyje ir paaiškinama, kad laimės galima siekti dviem būdais – praktikuojant Ravi Shankaro sukurtus kvėpavimo pratimus bei įsisąmoninant jo mokymą. Ravi Shankaras savo mokyme daugiausia remiasi induizmo šventraščių išmintimi, tokiu būdu vėlgi keldamas klausimą apie jo religinę prigimtį. Be abejo, eskiziniai bandymai aprašyti šią organizaciją atskleidžia tik paviršinį organizacijos vaizdą, tačiau suteikia pagrindo toliau ją tyrinėti naujųjų religinių judėjimų tyrimų srityje.

Gyvenimo meno draugijos „ignoravimą“ tarp tyrėjų galbūt sąlygojo kelios priežastys. Pirma, tai organizacijos veiklos laikas ir vieta. Pirmajame veiklos dešimtmetyje organizacija veikė ir daugiausia veikia Indijoje, kur yra pagrindinis jos centras ir veiklos sferos – paramos socialiai remtiniams visuomenės sluoksniams institucijos. Antrajame veiklos dešimtmetyje organizacija plėtėsi ir steigė filialus daugumoje valstybių, kuriose veikia ir šiuo metu. Vakarų visuomenėse Gyvenimo meno draugijos pagrindinė veikla – kursų organizavimas ir lėšų paramos projektams rinkimas.

Antra priežastis, lėmusi religijos tyrėjų „nepastabumą“ pačios organizacijos saviidentifikacija, kuomet yra prisistatoma visuomenine organizacija ir stengiamasi išvengti palyginimo su religine bendruomene apskritai. Panašaus pobūdžio organizacijų, save įvardijančių visuomeninėmis ar pabrėžiančių savo nereliginę prigimtį, naujųjų religinių judėjimų istorijoje jau yra buvę, vienas artimiausių pavyzdžių – Transcendentinė meditacija (įkūrėjas – Maharishi Mahesh Yogi). Pagrindiniai šių dviejų organizacijų panašumai pirmiausia gali būti aptinkami jų veikloje – pateikiamos fizinių pratimų sistemos, padedančios įveikti stresą. Kitas bendras šių organizacijų aspektas – kilmė bei siekis atsiriboti nuo religijos. Pastarasis aspektas skiriasi aiškinant atsiribojimo priežastis – Transcendentinės meditacijos atveju yra išvengiamas polinkis religiją priešpriešinti mokslui, kuris tiek yra aptinkamas organizacijos mokyme, tiek yra sąlygotas socialinės aplinkos, kurioje veikia šis judėjimas. Pavyzdžiui, religijos ir mokslo supriešinimas judėjo-krikščioniškoje aplinkoje sąlygojo mokslo kaip vyraujančios prasmės sistemos iškilimą (Rothstein 1993: 17). Tokiu atveju naujasis religinis judėjimas, nors ir veikiantis tam tikros visuomenės religinio gyvenimo paraštėse, stengiasi legitimuotis tapdamas vyraujančios prasmės sistemos dalimi. Gyvenimo meno draugijos atveju kai kurių jos narių atsiribojimas nuo religijos taip pat galėtų būti aiškinamas panašiai kaip ir Transcendentinės

meditacijos atveju, tačiau šiuo atveju atsiranda ir naujų aspektų. Religijos ir mokslo perskyra Gyvenimo meno mokyme yra papildomai įtvirtinama atskiriant religiją ir dvasingumą – Ravi Shankaras teigia, kad „religija yra banano žievė, o pats bananas yra dvasingumas“. Tokiu būdu galiausiai šios organizacijos mokyme greta atsiduria mokslas ir dvasingumas.

Kitas svarbus ryšys, atsiskleidęs tarp šių dviejų organizacijų, yra faktas, jog Gyvenimo meno kūrėjas Ravi Shankaras savo dvasinės veiklos pradžioje buvo Transcendentinės meditacijos įkūrėjas (Maharishi Mahesh Yogi) mokinys, vėliau pradėjęs savarankišką kelią. Tačiau šis faktas nesukelia įtampos tarp minėtų dviejų organizacijų, dar daugiau – Transcendentinės meditacijos praktika Gyvenimo meno draugijos narių yra pripažįstama veiksminga ir naudinga praktikuojant ją su Ravi Shankaro pateiktais kvėpavimo pratimais. Taip pat svarbus aspektas, vienijantis abi šias organizacijas, yra jų kilmė – savo mokymą jos vienaip ar kitaip kildina iš induizmo, taip atverdamos kelią jų lyginimui su kitais induizmo kilmės naujaisiais religiniais judėjimais (Sathya Sai Baba, Osho, Brahma kumaris, Sahadža joga ir pan.).

Grįžtant prie galimybių moksliai tyrinėti panašaus pobūdžio organizacijas, pvz., Gyvenimo meno draugiją, tenka vėl remtis Transcendentinės meditacijos pavyzdžiu, kuris kadaise buvo plačiai aptartas sociologų. Transcendentinė meditacija buvo tyrinėjama naujųjų religinių judėjimų diskurse, organizacija buvo laikoma „žmogiškojo potencialo judėjimu“ (*human potential movement*) (Bellah 1976: 346), pasaulį patvirtinančiu judėjimu (*world affirming movement*) (Wallis 1984: 21). Praėjusio amžiaus septintajame dešimtmetyje iškilus vadinamajam „Naujojo amžiaus“ judėjimui Transcendentinė meditacija buvo laikoma viena sudėtinių šio judėjimo dalių, o tai iš esmės atitinka minėtą žmogiškojo potencialo judėjimą. Tačiau Gyvenimo meno draugijos pozicionavimas tam tikrose tipologijose būtų įmanomas tik tyrimo pabaigoje, jei toks būtų jo tikslas. Nors panašios organizacijos, tokios kaip Transcendentinė meditacija, pavyzdys bei galimybės lyginti ją su kitomis panašios kilmės religinėmis grupėmis gali būti naudingas ieškant Gyvenimo meno draugijos kaip religinės organizacijos ypatumų ir toliau ją tiriant naujųjų religinių judėjimų tyrimų kontekste.

GYVENIMO MENO DRAUGIJA IR RELIGIJA: INTERVIU ANALIZĖ

Vienas pagrindinių tyrimo, atlikto Gyvenimo meno draugijoje, iškeltų uždavinių buvo ištirti, kaip informantų dalyvavimas šios organizacijos veikloje yra susijęs su jų religiniu gyvenimu. Prieš pradėdant analizuoti informantų pasakojimus reikia pasakyti, kad jie pabrėžė Gyvenimo meno draugijos nereliginį pobūdį, tačiau, kaip minėta, *eminis*, t. y. tiriamųjų vartojama religijos samprata, skiriasi nuo *etinio*, t. y. tyrėjo turimo religijos apibrėžimo. Todėl manytina, kad analizės pradžioje būtų naudinga išskirti ir tam tikrus religijos aspektus, kurie, pasak sociologų, suteikia organizacijai arba įsitikinimams religinį pobūdį. Šie religijos aspektai – tai religinis tikėjimas, religinis ritualas, religinė patirtis bei religinė bendruomenė (McGuire 1992: 15–20). Platesnius religijos aspektų apibrėžimus būtų tikslingiau aptarti analizuojant informantų pasakojimus.

Siekiant atskleisti Gyvenimo meno draugijos reikšmę jos nariams, informantų buvo prašyta apibūdinti šią organizaciją (informantų kalba netaisyta – M. A.):

„Gyvenimo menas yra tokia organizacija, siūlanti programą, kuri skirtingiems žmonėms gali duot skirtingus dalykus: tu gali lavinti kūną, gali nusikratyti savo kažkokiom emocinėm psichologinėm problemom, gali ieškoti kažkokio to vadinamo dvasinio tobulėjimo, gali ieškoti tiesiog sveikatos ir geros savijautos.“ (GM7, VDU MKR, 3)³

³ Šifrai prie ištraukų iš interviu nurodo informantą, VDU Kultūros tyrimų centro archyvą, kur saugomas interviu įrašas, bei transkribuoto interviu puslapį, kuriame yra cituojama ištrauka.

„Kada atsirado būtent Gyvenimo menas, kažkuria prasme aš jau turėjau savo tą pasirinkimą iš mokytojo Zubkovo, kuris tada buvo. Bet čia Gyvenimo mene buvo daugiau: čia buvo prasmė, čia buvo būtent suvokimas. Tiksliai sakant, ne tik joga, bet ir suvokimas, tais laipteliais pradėjom. Taip gražiai turiu šitą susidėliojus tą mintį apie tuos laiptelius, kad pirmiausia ateina suvokimas, paskui ateina to suvokimo taikymas, gyvenimas su tuo, ką tu suvoki, su tom žiniomis pradinėmis, kurios yra tarsi pradinės.“ (GM3, VDU MKR, 2)

„Gyvenimo menas tai yra, aš tai sakyciau – kelias. Kelias į kažką tai, į save. Tai yra vienas iš būdų eiti. Daugiau aš nežinau kaip pasakyti. Jeigu aš sakyciau ta prasme iš viso to mokslinio, tai kvėpavimas, kad papuola deguonis į kiekvieną ląstelę ir išsivalo kiekvienas stresas, išeina. Tai vat aš suvokiu, kad kai tu išsivalai, tai yra, tai tau yra gerai. [...] vat šiuo metu, man Gyvenimo menas yra, nu, darbas, ten, namai, draugai ir taip toliau ten panašiai, nu tai yra kaip koksai, kaip vat stovykloj apsigyveni, ir kaip vienoj šeimoj, viskas viena, ir netgi ne taip. Ta prasme, aš pakankamai daug esu išorėje, tai nėra kažkokia tai uždara veikla, bet va ten aš labai daug atradau. Visu pirma aš atradau save ir atradau tokias sąvokas atradau meilės, man iki tol buvo visiškai svetimos sąvokos, ten meilė, draugystė, nebebijai ištarti žodžio Dievas, nors manęs niekas šito nemokino, čia tiesiog ateini į save labiau ir tau kuo toliau, tuo lengviau yra visa tai yra suprasti. Bet labiausiai tai turbūt meilė yra.“ (GM5, VDU MKR, 5)

Dalyvavimo organizacijos veikloje prasingumas atsiveria per informantų vertinimus, kokį vaidmenį jų gyvenimuose atlieka Gyvenimo meno draugija ir dalyvavimas jos veikloje. Pasakojimai liudija apie organizacijos ir priklausymo jai svarbą informantų gyvenimui, apie tam tikrą prasmės, „kelio“, orientyrų suteikimą. Informantų pasakojimuose aptinkama, kaip dalyvavimas Gyvenimo meno draugijoje leidžia jiems naujai interpretuoti gyvenimo patirtis (pvz., draugystė, meilė).

Be tam tikro prasmės suteikimo, informantų pasakojimuose yra pabrėžiamas ir bendruomeniškumo aspektas. Šis aspektas atsiskleidžia informantų pasakojimuose apie Gyvenimo meno draugijoje egzistuojančią virtualią bendruomenę, kuri bendrauja internetu, tačiau taip pat esant reikalui bendruomenės nariai gali visada kreiptis pagalbos į kitą bendruomenės narį bet kuriame Lietuvos mieste. Pasak sociologų, religinės bendruomenės tikslas yra sudaryti galimybę jos nariams dalytis savo religine patirtimi, ji taip pat suteikia priklausymo jausmą (McGuire 1992: 20). Gyvenimo meno draugijos atveju religinės bendruomenės alternatyva tampa virtuali bendruomenė, o savaitiniai susitikimai – satsangai ir dalyvavimas juose gali būti interpretuojami kaip tam tikros religinių pobūdį turinčios patirties pasidalijimo galimybės.

Taip pat analizuojant informantų pasakojimus aptinkame tendenciją kai informantai stengiasi pabrėžti mokslinį Gyvenimo meno kvėpavimo pratimų pagrindą, šitaip siekdami išvengti šios organizacijos ir kitų religinio pobūdžio organizacijų galimų netiesioginių sąsajų arba galimų palyginimų. Apie moksliskumo pabrėžimą jau užsiminėme aptardami galimus Gyvenimo meno draugijos ir kitų panašaus pobūdžio religinių judėjimų palyginimus, tad šioje vietoje reikėtų tik dar kartą atkreipti dėmesį į šių argumentų išsakymą informantų pasakojimuose bei galimą jų kontekstą. Mokslo ir religijos priešara buvo plačiai eskaluojama sovietmečiu, kai vyko daugumos tyrimo informantų socializacija mokslinio ateizmo dvasioje. Tad šios priešaros tarp religijos ir mokslo pabrėžimas gali būti sąlygotas ir tokios socializacijos metu gautų žinių pagrindu.

Kiti informantų pasakojimai atskleidžia gyvenimo pokyčius susipažinus su Gyvenimo menu:

„Keičia tą gyvenimo kokybę. Iš tikrųjų keičiasi trys dalykai: tai yra stebėjimas, suvokimas ir išraiška. Šitie trys dalykai pasikeičia naudojantis tais būdais, kuriuos Šri Šri duoda, kvėpavimo

būdais. Tai yra stebėjimas. Jis tampa žymiai gilesnis ir brandesnis. Stebėjimas, ar ne? Suvokimas ir išraiška... va tie trys aspektai. Gyvenime iš tikrųjų pasikeičia. Ne kaip vieną kartą, bet taip esmingai. Tu žymiai plačiau matai, žymiai giliau suvoki, ir žymiai tiksliau išreiški tai, ką darai.“ (GM1, VDU MKR, 7)

„[...] Praėjus šitą kursą, tiesiog bazinį, aš neatsimenu, gal pirmą dalį, gal, aš nebeatsimenu, sakau, neregistruoju, kada kas prasidėjo ir pasibaigė. Aš nustojau gerti kavą, vienas dalykas, ane. Kava, kaip ir niekam netrukdyt. Visi kaip ir, nu, geri negerai, skanu neskanu. Tada aš nustojau, nu, ai, mėšą, aš nevalgydavau, tada, kai, ta prasme, valgiau ją, kol galėjau ją valgyt. Po to vieną dieną aš pradėjau kitaip matyti tą mėšą, ir aš jos nebevalgiau. Na, pavyzdžiui, liko vištiena, žuvis, taip toliau. Dar po kiek laiko aš ir šitų dalykų nebenorėjau, ne dėl to, kad man kažkas liepė. Gink Dieve, ne. Tai yra kiekvieno asmeninis pasirinkimas [...]“ (GM5, VDU MKR, 3)

„Iš pradžių tai aš visa galva ten pasinėriau į Gyvenimo meną, į tas praktikas. Pirmus tris metus tai labai labai aš buvau ne stačia galva, nu bet jau nardžiau stipriai tam gyvenime. Dabar pats įdomiausias laikotarpis, praėjo 6 metai ir tų kursų tas skaičius sumažėjo... ramus, toks kasdieniškas... Tokia monotonija atsirado mano gyvenime: darbas, vienas kitas kursas, o pats gyvenimo menas man tiesiog gal stilius – gyvenimo stilius. Aš po pačio pirmo kurso atsisakiau visokių ten, nors ir neturėjau blogų įpročių, bet mitybą kas liečia, tai čia tikrai ne paslaptis, kad dauguma stengiasi ir yra vegetarai. Man būtent po pirmo kurso, aš tuomet pasijutau savam kaili. Nuo pat vaikystės aš to norėjau, aš norėjau tokio gyvenimo, norėjau tokio skaidrumo, tos švaros tokios visapusiškos ir mintyse, ir aplink mane kas vyksta, ir dvasinės tokios švaros. Nežinau, kaip paaiškinti, bet aš ją radau ir taip gyvenu.“ (GM9, VDU MKR, 1)

Pokyčiai susipažinus su Gyvenimo meno programa apima tiek dvasinę, tiek fizinę gyvenimo puses. Informantų pasakojimuose galima aptikti jų išpūdžius po pirmojo susidūrimo su Gyvenimo menu, šio įvykio įtaką jų kasdienybei. Vieni – labiau akcentuoja dvasinius pokyčius, Ravi Shankaro mokymo atradimą, kiti – fizinius gyvenimo pokyčius – mitybos įpročių atsisakymą ir fizinių pratimų kasdienės praktikas, kurioms iškilo poreikis po pažinties su Gyvenimo menu. Tiek dvasiniai, tiek fiziniai pokyčiai žymi tam tikrą naujovišką gyvenimo stilių, kurį galima vadinti ir egzotišku, palyginus su vyraujančiu Lietuvos visuomenės gyvenimo stiliumi. Religijos sociologai kaip naujųjų religinių judėjimų bruožus įvardijo egzotišką kilmę ir naujoviško kultūrinio gyvenimo stilių (Wilson 1982: 121–147). Šie naujųjų religinių judėjimų bruožai taip pat gali sukelti tam tikras įtampas tarp grupės narių bei visuomenės, tokios įtampos gali iškilti iš abiejų pusių, tiek grupės nariams pernelyg akcentuojant naujoviškus savo gyvenimo pokyčius, tiek visuomenėje atsiradus nepasitenkinimui jos narių kitoniškumu.

Informantų pasakojimai taip pat atskleidė jų santykių su aplinka – šeima, draugais pokyčius po to, kai jie susidomėjo Gyvenimo menu ir pradėjo praktikuoti kvėpavimo pratimus. Vis dėlto nepaisant skirtumų, kuriuos pabrėžė informantai kalbėdami apie Gyvenimo meno įtaką, visi tiriamieji sutiko, kad susitikimas su šia organizacija vienaip ar kitaip pakeitė jų gyvenimus. Informantų pasakojimai taip pat atskleidė skirtingas patirtis, liudijančias apie individualų suvokimą ir pradžią Gyvenimo meno organizacijos veikloje, pavyzdžiui, vieni informantai įsitraukdavo į Gyvenimo meno praktikas ir bendrą veiklą vos tik pabaigę pradinį kursą, kitiems – reikėdavo daugiau laiko apmąstymams naujo mokymo ir praktikų arba kažkokio naujo impulso pradžia.

Pokyčiai gyvenime ir jų akcentavimas yra vienas bruožų, taip pat būdingų naujiems religiniams judėjimams. Britų sociologė E. Barker, be kitų naujiems religiniams judėjimams būdingų bruožų išskyrė dichotominę pasaulėžiūrą, kurios pagrindu šių grupių nariai dalija

socialinį pasaulį į mus ir juos, esančius už judėjimo ribų, ir laiką iki susidūrimo su judėjimu ir po to, kai tapo judėjimo nariais (Barker 2001: 88). Dažnai toks dichotominės pasaulėžiūros akcentavimas sukelia įtampas tarp judėjimo narių ir juos supančios aplinkos. Nagrinėjamos Lietuvos Gyvenimo meno draugijos atveju buvo atkreiptas dėmesys į egzistuojančią prieštarą tarp dalyvavimo šios organizacijos veikloje ir tradiciškai suprantamo religingumo, informantai labiau akcentuodavo neigiamus tradicinio religingumo aspektus ir stengdavosi pabrėžti teigiamus naujos veiklos aspektus.

Dar vienas svarbus pokytis informantų gyvenime – naujo dvasinio autoriteto iškilimas:

„Ravi Shankar’as yra mokytojas. [...] Šitas žmogus man duoda žinias, mane pamokina, kaip močiutė vašeliu megzti, kaip mokytoja rašyti, šitas žmogus man duoda žinias, dvasines, gal būt žinias, ta prasme, kažką daugiau, tai, ką aš norėjau visą laiką išgirsti, vat, nu.“ (GM5, VDU MKR, 9)

„Na, kiek man yra tekę dabar sutikti tų šviesuolių, šituo metu esu mačius Dalai Lama, esu buvus jo sutikime, Shankar’ą, apie Sai Babą esu girdėjusi, bet nesu jo gyvo mačiusi. Žinau jo veiklą, žinau, kur jis dabar yra. Tai mano supratimu, tai yra šviesios sąmonės žmonės, kurie šiuo metu yra gyvi čia, ir tokių vat žinau, bent jau savo akimis esu mačiusi, manyčiau du: Dalai Lama ir Shankar’ą. Va tuo jie ir patraukia. O tas mano klausimas apie reinkarnaciją, tai yra mano mintis, kad tai yra labai šviesių sielų, labai sąmoningų sielų reinkarnacija. Na, iš kur jie gauna misiją – ne man viską suvokti. Mano natūraliu protu, tai yra žmonės, kurie siejasi su aukščiausia sąmone ir mena tą misiją iš ten.“ (GM3, VDU MKR, 4)

„Bet kiek aš matau patį Sri Sri, tai yra mano mokytojas, tai yra mano autoritetas, bet kokiu atveju. Kiek aš matau tai, kaip jis gyvena, jisai savo gyvenimu įrodo va tą, pagrindžia visą tą idėją. Nu pasišventimo, jeigu nori... [...] Jeigu nebūtų Sri Sri, jeigu aš nematytčiau, kaip tai gyvenime įvykdoma, jau tas, ta maksimali ta raiška, galbūt aš ir niekad nebūčiau patikėjęs tuo reikalu. Supranti, nes kai žmonės gauna tas žinias, ir jos eina per tuos pilnus stresų protus, kokį jos gauna tą prakrypimą, savo prizmę. Bet aš Sri Sri atpažįstu tą visišką grynumą žinių, kurios yra realizavęsi, tikros.“ (GM1, VDU MKR, 3, 4)

Ravi Shankaro apibūdinimai informantų pasakojimuose įvairuoja nuo dvasinio autoriteto, turinčio kažkokį aukštesnį sąmoningumą ar net dieviškumą, iki žmogaus, sugėbančio valdyti minias ir pateikti paprastus atsakymus į sudėtingus būties klausimus. Dvasinio autoriteto atsi-radimas taip pat keičia informantų gyvenimus, santykius su aplinka ir su pačiu mokytoju. Visi tiriamieji savo pasakojimuose atskleidė asmeninio bendravimo su Ravi Shankar’u patirtis, tai ir bendravimas su juo mintimis, ir neapleidžiantis jausmas, kad jis yra visą laiką šalia, ir bendravimas akimis masiniuose susitikimuose, kur nėra galimybės pasikalbėti individualiai. Kai kurie informantai kalbėdami apie Ravi Shankar’ą lygino jį su kitais žinomais dvasiniais mokytojais, tokiais kaip Sathya Sai Baba, Dalai Lama, taip bandydami legitimuoti jo išskirtinumą.

Charizmatinio lyderio buvimas yra dar vienas svarbus naujų religinių judėjimų bruožas, kuris buvo ne kartą aptartas sociologų. Pasak E. Barker, charizmatinių asmenybių sekėjai tiki juos turint išskirtinių galių ar misiją ir tai leidžia šiems charizmatiniams lyderiams daryti įtaką įvairiems sekėjų gyvenimo aspektams (Barker 1989, 2001). Ravi Shankaro atvejis ir jį apibūdinantys informantų pasakojimai atskleidžia jo charizmatines savybes ir jo kaip dvasinio mokytojo įtaką sekėjams.

APIBENDRINIMAI IR IŠVADOS

Bandymai apibrėžti religiją naujųjų religijų tyrimų kontekste susiduria su skirtingomis – tiriamųjų bei tiriančiųjų nuostatomis religijos atžvilgiu. Tokiu būdu iškilus dviems perspektyvoms – *etinei* ir *eminei*, socialinės tikrovės tyrėjai vartoja *etinį* apibrėžimą kaip įrankį, padedantį tirti tam tikrą visuomenės reiškinių. Kartu bandymai apibrėžti religiją naujųjų religijų kontekste neišvengiamai susiduria su globalios visuomenės tikrove, kurioje funkcinio religijos apibrėžimo, atsakančio į klausimą „Ką religija daro?“, strategijos laikymasis leidžia aptikti pilnesnį religijos vaizdą tam tikroje visuomenėje.

Lietuvos Gyvenimo meno draugija gali būti nagrinėjama kaip religija, nes čia yra aptinkami keli jos aspektai – bendruomenė ir religinė patirtis. Religinio pobūdžio bendruomene šios organizacijos atveju tampa virtuali bendruomenė, kuri susirenka kartą per savaitę į satsangą, kuriame kartu atlieka asanas bei Ravi Shankaro pasiūlytus kvėpavimo pratimus. Šie kassavaičiai susitikimai taip pat prisideda prie bendros religinės patirties kūrimo bei įtvirtinimo.

Lietuvos Gyvenimo meno draugija gali būti nagrinėjama kaip naujasis religinis judėjimas, tyrimo metu surinkti duomenys leidžia aptikti tokioms organizacijoms būdingus bruožus kaip charizmatinis lyderis, dichotominė pasaulėžiūra, ribų iki ir po nubrėžimas, naujoviškas gyvenimo stilius ir egzotiška organizacijos kilmė. Lietuvos Gyvenimo meno draugijos pozicionavimas naujųjų religinių judėjimų tipologijose būtų įmanomas tik po nuodugnesnių tyrimų, kuriuose būtų keliamas toks tikslas.

Gauta 2008 02 02
Priimta 2008 02 25

Literatūra

1. Barker, E. 1989. *New Religious Movements. A Practical Introduction*. London: HMSO.
2. Barker, E. 2001. „Naujųjų religinių judėjimų ir socialinio atsako į juos apžvalga“, in *Religija ir teisė pilietinėje visuomenėje. Tarptautinės konferencijos medžiaga*. Vilnius: Justitia, 85–96.
3. Barker, E. 2004. “The Church Without and the God Within: Religiosity and/or Spirituality?”, in *Religion and Patterns of Social Transformatio*, eds. D. M. Jerolimov, S. Zrinscak, I. Borowik. Zagreb: Institute for Social Research in Zagreb, 23–47.
4. Beckford, J. A. 1985. *Cult Controversies. The societal response to new religious movements*. London and New York: Tavistock Publications.
5. Bellah, R. 1976. “New Religious Consciousness and the Crisis of Modernity”, in *The New Religious Consciousness*, eds. Ch. Glock, R. Bellah. Berkeley: University of California Press, 333–352.
6. Durkheim, E. 1999. *Elementarios religinio gyvenimo formos*. Vilnius: Vaga.
7. McGuire, M. B. 1992. *Religion: the Social Context*. 3rd ed. Belmont: Wadsworth Publ. Co.
8. Rothstein, M. 1996. *Belief Transformations*. Aarhus University Press.
9. Wallis, R. 1984. *The Elementary Forms of the New Religious Life*. London: Routledge & Kegan Paul.
10. Wilson, B. 1982. *Religion in Sociological Perspective*. New York: Rose of Sharon Press.

MILDA ALIŠAUSKIENĖ

The Lithuanian Art of Living Foundation in the context of new religions research

Summary

The article discusses the problem of the definition of religion in the contemporary discourse of new religious movements. Sometimes the latter groups deny their religious character and prefer to be called “spiritual”. The author states that the emic definition of religion, which studies individuals and groups, might be different from the ethic, one i. e. the definition of the researcher. At the same time author states that without understanding the global situation of religion the real religious situation in Lithuania might be misunderstood. The object of the article is the Lithuanian Art of Living Foundation in which a qualitative research was carried out by the author. This organization is discussed as a religion and a new religious movement; the features and peculiarities of such groups are illustrated by examples from the interviews.

Key words: sociology of religion, new religious movements, sects, cults